

Трансформація сучасного освітнього простору

Колективна монографія

Сучасна специфіка педагогічної діяльності
Психологічні та соціологічні аспекти формування освітнього простору
Історико-культурологічні та мовні чинники впливу на освітній процес
Правові, економічні та управлінські аспекти розвитку сфери освіти

УДК 37
Т65

Т65 **Трансформація сучасного освітнього простору:** кол. моногр. –
Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2020. – 244 с.

ISBN 978-617-7886-07-4

Рецензенти

Полубоярина Ірина Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики мистецької освіти
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського

Штулер Ірина Юріївна,
доктор економічних наук, професор,
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»

Косуля Ірина Юріївна,
кандидат соціологічних наук, доцент,
член редакційної колегії збірника наукових праць
«Соціально-гуманітарний вісник» СГ НТМ «Новий курс»

*Рекомендовано до друку редакційною колегією збірника наукових праць
«Соціально-гуманітарний вісник» (протокол № 1-мн від 23.10.2020)*

У монографії висвітлюються питання сучасної специфіки педагогічної діяльності, психологічні та соціологічні аспекти формування освітнього простору, історико-культурологічні та мовні чинники впливу на освітній процес, економічні, управлінські та правові аспекти розвитку сфери освіти.

Монографія буде корисною науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також широкому колу осіб, які цікавляться питаннями трансформації сучасного освітнього простору.

ISBN 978-617-7886-07-4

© СГ НТМ «Новий курс», 2020
© Автори, 2020

Зміст

	Стор.
Передмова	... 5
Розділ перший.	
Сучасна специфіка педагогічної діяльності	... 7
1.1. Філософські компетентності у педагогічній та науково-дослідній підготовці аспірантів	... 7
1.2. Popular sports groups at the choice of the first-year students	... 14
1.3. Дуалізм в системі професійної освіти і навчання вищої школи	... 19
1.4. Реалізація соціально-педагогічної реабілітації осіб з РСА в Австрії	... 30
1.5. Ігрові форми в сучасній педагогічній діяльності вищих навчальних закладів (на прикладі журналістської освіти)	... 35
1.6. Особливості впливу умов дистанційного навчання на процеси педагогічної комунікації у ЗВО України	... 42
1.7. Художньо-конструктивна діяльність майбутніх вихователів ЗДО: напрями удосконалення професійної підготовки	... 50
1.8. Викладач вищого навчального закладу – головний суб'єкт сучасного освітнього простору	... 56
1.9. Використання мультимедійних презентацій у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу	... 62
1.10. Сучасний стан освітнього простору університету та перспективи педагогічної діяльності у ньому науково-педагогічних працівників	... 70
1.11. Effective online assessment within distance learning	... 79
Розділ другий.	
Психологічні та соціологічні аспекти формування освітнього простору	... 89
2.1. Формирование образовательного пространства как базиса нелинейного мировоззрения (социально-психологический аспект)	... 89
2.2. Социальные основы управления в чрезвычайных ситуациях	... 99
2.3. Соціально-психологічна взаємодія в сучасному освітньому просторі	... 106

2.4.	Формування навичок критичного мислення на практичних заняттях з іноземної мови в немовному закладі вищої освіти	...	117
2.5.	Дистанційна форма обучения как инновационный метод получения образования	...	123
Розділ третій.			
Історико-культурологічні та мовні чинники впливу на освітній процес			... 132
3.1.	Современные тенденции в профессиональной языковой подготовке будущего специалиста	...	132
3.2.	Політична ситуація 30-х років у художній біографії межі ХХ – ХХІ ст. на сторінках української преси	...	141
3.3.	Традиційна культура в сучасному освітньому просторі: проблеми і перспективи	...	152
3.4.	Культуротворчість особистості студента як педагогічний феномен	...	164
3.5.	Мультилінгвальна освіта у сучасному освітньому просторі	...	171
Розділ четвертий.			
Правові, економічні та управлінські аспекти розвитку сфери освіти			... 183
4.1.	Оновлення юридичної освіти в Україні як вимога часу	...	183
4.2.	Стратегіологія розвитку публікаційної відкритості та мотивації освітянина-науковця на засадах державотворчого патріотизму нації	...	188
4.3.	Управлінські підходи щодо формування еволюційних якостей закладів вищої освіти в процесі їх адаптації до зовнішнього середовища	...	199
4.4.	Сталий розвиток сфери культури та освіти як запорука соціальної безпеки України	...	206
4.5.	Тенденції розвитку дуальної освіти в Україні: сучасні реалії та перспективи	...	214
4.6.	Проблеми фінансового забезпечення освіти в Україні	...	219
4.7.	Політико-управлінські аспекти сучасного освітнього процесу	...	228
4.8.	Юридична антропологія як теорія і метод вивчення прав людини	...	234

Післямова

5. Эльяшевич Арк. Что есть повесть? // *Литература и современность* : Сборник. М.: Худож. п-ва, 1969. С. 371 – 389.
6. Эсаллек А. Типология романа: Теоретические и историко-литературные аспекты. М.: Изд-во МГУ, 1991. 156 с.
7. Затонский Д. Сцепление жанров (место автобиографии, мемуаров, дневника в становлении и жизни современного романа) // *Жанровое разнообразие современной прозы Канада*. К.: Наук. думка, 1989. С. 4 – 58.
8. Иванова Н. Литература последнего десятилетия – тенденции и перспективы // *Вопр. литература*. 1998. № 2. С. 4 – 17.
9. Карасті Р. Отечественний шкаф // *Звезда*. 2000. № 11. С. 220 – 229.
10. Карасті Р. Три поїздки на трамваї // *Звезда*. 2000. № 7. С. 217 – 227.
11. Квіт С. Основи герменевтики. К., 1998. 66 с. (Б-ка журналу «Українські проблеми»).
12. Керлот Х. Словарь символов. М.: REFL-book, 1994. 608 с.
13. Красуцький М. Довга дорога вночі // *Вітчизна*. 1999. № 5 – 6. С. 86 – 107.
14. Красуцький М. Довга дорога вночі // *Вітчизна*. 1999. № 7 – 8. С. 47 – 108.
15. Литература non fiction: вымыслы и реальность // *Знамя*. 2003. № 1. С. 190 – 203.
16. Мировая литература: круг мнений // *Иностранная литература*. 2000. № 2. С. 273 – 277.
17. Павлова Т. Методологические проблемы. Биографистика в СССР // *Историческая биография : К XVII Международному конгрессу исторических наук (Мадрид, август, 1990)*. М.: ИНИОН, 1990. С. 3 – 32.
18. Певний Б. Дійство у п'ятому вимірі // *Сучасність*. 2000. № 1. С. 15 – 42.
19. Стоун И. Биографическая повесть. Лекция, прочитанная в Оксфордском университете // *Прометей*. М.: Мол. гвардия, 1966. Т. 1. С. 334 – 345.
20. Утехин Н. Современность классики. М.: Современник, 1986. 379 с.
21. Яворівський В. Автопортрет з уяви. К.: Дніпро, 1982. 167 с.

Мараєва Уляна Миколаївна
Кандидат філософських наук
Ужгородський національний університет

3.3. Традиційна культура в сучасному освітньому просторі: проблеми і перспективи

Сучасне українське суспільство перебуває під впливом соціокультурної трансформації, яка пов'язана із переорієнтацією ціннісної системи на тлі поєднання традиціоналізму та інновації, соціального протесту і підтримки. Однак, попри зовнішню невидимість, вони торкаються важливих компонентів цивілізації: ментальності, ідентичності, норм, соціальних орієнтирів та освіти. Основним питанням тут постає виховання особистості з розвиненою національно-духовною культурою, національною гідністю, яка вільно оперує знаннями, вміннями та навичками, дотримується певних моральних норм у повсякденній життєдіяльності. Традиційна народна культура, закарбована в тисячолітньому досвіді українського народу, сприяє збагаченню внутрішнього світу кожної людини, вибору для кожного з нас таких життєвих орієнтирів, які визначають знаки ідентичності, орієнтують у просторі, допомагають зберегти власну ідентичність.

З погляду життєвого досвіду, культуру можна визначити як «етнічно специфічну програму, закономірність життєтворення» [9, с. 95], яка в матеріальних і духовних цінностях, в знакових системах акумулює

певні знання, цінності, ідеї, звичаї, думки, настанови і функціонують у формі життєдіяльності спільнот. Це – «ціннісно-смысловий універсум духовності народу», за допомогою якого долається розрив між зворотніми зв'язками, утвердження принципу соборності різних культурних смислів і сфер життєдіяльності, формування такого дискурсу духовності, який причетний до пошуків істини, добра, краси, справедливості [14].

Культура є предметним полем формування цінностей, що складають фундамент культури. Тому, «світ культури є світом цінностей» [9, с. 96]. Цінності спрямовують, організовують, орієнтують поведінку людини на визначені цілі. Людина пізнає світ крізь призму цінностей. Вони регулюють соціальну поведінку людей, зміцнюють суспільну єдність, цілісність суспільства, виступаючи соціально-політичними ідеалами, ідеями, ціннісними настановами, орієнтаціями. У ситуації відчуження особистості від духовних цінностей, яка характерна для сучасної епохи і пов'язана із зростанням інформаційних технологій, поширенням масової свідомості, що веде до духовно-світоглядної небезпеки для підростаючих поколінь. Це ставить під загрозу гармонію взаємодії Людини і Світу, приводить до нігілізму, конформізму, пасивності, агресивності, девальвації цінностей, зневаги до морально-естетичних ідеалів.

В умовах розбудови української державності важливим є досягнення гармонії між людьми через звернення до традиційних форм існування, усвідомлення своєї самотності та ідентичності через збереження багатовікових звичаїв, традицій та обрядів українського народу. «Створення чи відродження національної держави прямо пов'язане з ментальною екзистенцією національної ідеї. <...> На рівні інтелектуального раціонального виразу, національна ідея в українській і світовій практиці набуває значеннево-символічної інтерпретації у кількох аспектах:

а) нормативному – виражає основи життя спільноти через зображення норм звичаєвості, публічності, літературної мови, обрядовості тощо, утворених довкола спільного уявлення про досконалість і красу;

б) морально-етичному – виражає форми добровільної активності у відношенні до предметно-речового світу або ж форми його нереклексивного прийняття та комодифікації; тут фіксуються цінності, пов'язані з виявом людських здібностей, форм поведінки...» [4, с. 78].

Традиційна духовна культура є невичерпним джерелом моральних, інтелектуальних, творчих сил народу. Тому духовні цінності українського народу виступають як форми утримання і закріплення життєвих смислів.

Оскільки цінності виступають у суспільстві своєрідним культурним кодом, за допомогою них можна з'ясувати наскільки успішно відбувається процес культурної ідентифікації суспільства, розвиток національної самосвідомості, збереження головних ознак нації як носія самобутніх, унікальних рис, притаманних лише цій спільноті.

Нові умови сучасного життя, а разом з цим і нові пріоритети та вимоги часу нерідко суперечать традиційним уявленням, усталеним нормам життєдіяльності. Це веде до кризи ціннісних орієнтирів, яка спричиняє в суспільстві певну розгубленість. Ціннісний розрив між поколіннями (батьки-діти) в Україні завжди виявлявся менш гостро, оскільки багатолітній досвід українського народу був заснований на основних рисах української вдачі: ввічливість, чемність, повага до старших, повага до дитини, пошана народних звичаїв та традицій. Однак, вимоги часу диктують нові умови «виживання», тому, як вказує І. Загарницька, «цінності попередніх поколінь опинилися в ситуації небувалого протиріччя із зміненою суспільною реальністю. <...> На зміну цінностям приходять інтереси. Споживча цивілізація орієнтована на одержання максимального прибутку – від науково-технічного прогресу, від навколишнього світу, від оточуючих людей» [2, с. 39].

Тим не менше, зміст традиційних цінностей визначає для сучасного суспільства морально-регулятивну роль, оскільки тут збережена змістова наповненість конкретних історичних форм життєдіяльності суспільства та окремого індивіда. Цінності, старі і нові, є «цементом суспільства» і забезпечують виживання його членів. Тому їх потрібно використати як регулятивний чинник процесу трансформації у всіх сферах життєдіяльності соціуму» [5, с. 270].

Передача культурних цінностей здебільшого відбувається через освіту і виховання. Саме цінності визначають їх зміст; через культуру, традиції, філософію, релігію тощо вони вказують вектор освітньо-виховних зусиль, формують виховний ідеал. Втілюючись у формах культури, цінності стають самодостатніми чинниками виховання саме тому, що несуть в собі вартості. В більшості випадків вони опредмечені імпліцитно, «приховано», через предмет цінності часто засвоюються інтуїтивно, неусвідомлено для самої людини. Таким чином, традиційна культура є явищем самодостатнім, оскільки через колективний характер сприйняття і відтворення несе в собі цінності та виховний ідеал всього народу.

У такому випадку виховання включає і навчання, оскільки цінності культури охоплюють не тільки моральні, політичні, естетичні, релігійні цінності, але й знання, досвід. Виховання передбачає відповідний вплив на чуття та емоції людини, вимагає обов'язкового залучення, а тому не може здійснюватися тільки раціональним шляхом.

Механізми залучення базуються на емпатії: співчутті, співучасті, співпереживанні. Попри розмаїття концепцій виховання дотримуються антициністської концепції, закладеної ще «філософією життя», що ґрунтується на формуванні унікальної і неповторної особистості як головної мети виховання, процесу власного саморозвитку індивіда, самовиховання та самореалізації.

В умовах плюралізації політичного і духовного життя суспільства в сучасній Україні розробляються різноманітні концепції виховання без штучного їх протиставлення. У багатьох із них важливе значення надається розробці системи національного виховання, соціалізації через національну культуру. [20, с. 134-136] Тобто, безперечним і утвердженням на законодавчому рівні є факт розбудови і реалізації системи освіти в Україні на національній основі.

Етнонаціональне виховання у своїй основі є українознавчим, його ефективність визначається, перш за все, знанням *культурних кодів*, природної мови, зокрема, як способів і засобів самоорганізації етнічної культури, їх практичне застосування у освітньо-виховному процесі [10; 11].

Оскільки у культурі фіксується спосіб життєдіяльності окремого індивіда, соціальної групи або всього суспільства в цілому, то можна стверджувати, що життєвий простір людини як середовище кодування інформації описується як співвідношення інформації й культури. При цьому *код культури* можна розглядати (у найширшому розумінні) як сукупність знаків (символів) і їх комбінацій, які містяться в будь-якому предметі матеріальної і духовної діяльності людини, та спосіб їх інтерпретації.

Відповідно до *типології* культури, що пов'язано, перш за все, із суб'єктом культури, його діяльністю та характеристиками (національна, регіональна, християнська, елітна, субкультура тощо), наявних у культурі її *форм* (ідеологія, мистецтво, мова, наука, релігія, мораль, виховання тощо) сукупний культурний код конкретизований індивідуальними культурними кодами. Ці концепти культури, так звані індивідуальні культурні коди, витворюють певну *«сітку координат»*, за допомогою якої носії цієї культури сприймають і усвідомлюють світ, малюють його образ. Так функціонує *культурна картина світу*, цілісний образ світу, яка забезпечує самоорганізацію культури. Вона реалізує себе у різноманітних семіотичних (знакових) втіленнях, скоординованих між собою в єдину універсальну знаково-символічну систему [6, с. 61-62].

Етнокультурно компетентна особа легко відчуває межі своєї етнокультури і початок «мови» іншої культури. Під *етнокультурною компетентністю* особи розуміємо здатність людини вільно

орієнтуватися у світі значень культури свого етносу, вільно розуміти мову, коди, шифри цієї етнокультури і вільно творити цією мовою. Культурні коди етнонаціональної культури формують етнокультурну картину світу, етнокультурну компетентність особи. Коди культури власного етносу виявляються природними і діють на рівні підсвідомості [8, с. 59-60]. Етнокультурна компетентність починається у напрямку від «Я» до «Ми» і навпаки: із формування смакового сприйняття страв національної кухні, запахів і звуків найближчого довкілля, розуміння етимології і семантики одиниць рідної мови, засвоєння навичок поведінки, догляду за своїм тілом, одягом, житлом, усвідомлення власного (і спільноти) ціннісного ставлення до себе і реалій зовнішнього світу, здатність шифрувати, закодовувати результати власних відчуттів, сприйняття, уявлення, розуміння і передавати їх зміст словами, предметами, жестами, рухами, діями, кольором, стравою тощо.

Мова є етнокультурним феноменом, певним культурним кодом, бо вона існує в людському суспільстві, від якого вона походить (рід, плем'я, народ, нація), у свідомості членів суспільства, реалізується у процесі мовлення (усного), зберігається (консервується) у писемних, мистецько-літературних, усних та інших зразках. Вона зумовлена як свідомими, так і неусвідомленими факторами, започаткованими в природно-кліматичних і особистісно-екзистенційних особливостях, що сукупно «лаштуються» в систему символів, які вчені називають генетичним кодом людини – представника того чи іншого народу» [18, с. 149]. У мові відображаються знання народу про світ, про життя. Тому й світ людина пізнає крізь призму мови. Мова – це генетичний код нації, який поєднує минуле з сучасним і спрямований у майбутнє і є матеріалом створення культурних цінностей. Окрім таких важливих функцій мови, як комунікативна (зв'язок, спілкування), мислеоформлююча, пізнавальна, художня, культуротворча мова має етнічну функцію як природну систему звукових символів, знаків, кодів призначених для спілкування свого етносу. У мові відбувається засвоєння рідної культури і передача системи звичаїв і кодів нащадкам [8, с. 51].

В умовах транснаціоналізації культури, як зазначає М. Дмитренко, «на фольклор іноді дивляться як на продукт віджилих епох, як на певну декорацію-ілюстрацію, що заважає сильним світу цього фантастично збагачуватись, формуючи повальну індустрію шоу-бізнесу і розваг, єдиний тип світової монокультури масового вжитку переважно для підлітків та молоді. Тенденції відлучення дітей, юних, молоді від кришталевих джерел національної самобутності й культурного розмаїття, від усвідомлення власної причетності до

унікальної культури предків створюють загрозову ситуацію розриву духовно-культурних зв'язків між поколіннями, зниження загального рівня культури, ведуть до втрати морально-етичних норм і формують філософію песимізму, соціальної пасивності, самотності, безпорадності й безвиході (фаталізму). Усе це стає підґрунтям для збагачення представників світової глобалізаційної макроекономіки і злочинного світу через культивування антигуманних виробничих технологій, активізації процесів куріння, наркоманії, алкоголізму, проституції, торгівлі дітьми тощо. Зупинити негативні тенденції в житті людства здатна усна нематеріальна традиційна культура кожного народу за умови справжньої державної турботи про збереження, охорону, пропаганду й відродження фольклору в прийнятних для сучасності формах» [1].

Передача норм і цінностей культури, засвоєння її культурних кодів відбувається згідно з інформаційно-семіотичною концепцією культури. Кожне культурне явище є носієм особливого смислу, що зберігається у вигляді знаків, які утворюють свого роду «матеріальну оболонку» смислу. Тому розуміння культури передбачає здатність не лише чуттєво сприймати зовнішню сторону предмета, а й розшифрувати його внутрішню сутність, соціальну значущу інформацію, виражену відповідними знаками.

Такими знаками, систему яких досліджує семіотика, є слова людської мови, тобто природні вербальні мови спілкування людей, а також знаки штучних (вторинних) мов, зокрема, виражальні засоби різних видів мистецтва: ноти, фарби, ритм, лінія, рухи тощо. Їх конкретне сполучення створює знаково-відображальну систему, що кодує і передає певний зміст. Зв'язок інформації і коду визначає взаємозумовленість матеріального (знак) і духовного (смісл) аспектів культури. Саме тому явища культури слід розглядати як специфічні тексти, смисл яких виражений знаками, що потребують своєї розшифровки. Знання своєрідної унікальної мови культури є необхідним для всіх видів людської діяльності, однак особливого значення це набуває в семіотичному полі символів [15, с. 8-9].

Як культурний код і засіб самоорганізації спільноти національна мова (зокрема, українська) у сучасних глобалізаційно-модернізаційних процесах потребує зони мовної екології. Саме тому у багатьох країнах світу приймаються закони про захист своїх мов. Наприклад, ще у 1975 р. такий закон прийнято у Франції. Сьогодні у Франції дозволено максимум відео- і кіно продукції іноземними мовами – 40%, а в Україні, для порівняння, нині іноземними мовами подається 99 % усієї інформаційної продукції. В Ірландії кожен артист зобов'язаний

виступати ірландською мовою, яка вже оголошена державною, хоча переважна більшість ірландців розмовляє англійською. У Швеції за виконання нешведською мовою податок вищий на 25 %, а отримані від цього кошти йдуть на розвиток шведської культури. У Китаї існує Міністерство церемоніалу, яке керує справами освіти і екзаменами осіб, які приймаються на державні посади, стежить за правильною вимовою ієрогліфів [8, с. 54-55].

Чужа мова, насаджена у ранньому віці гальмує розумовий розвиток дитини. Учені підтвердили здогад В. Гумбольдта, висловлений у ХУІІІ ст., що мова у вигляді коду існує в нейроклітинах людського мозку і генетично передається від батьків до дітей. Засвоєння дитиною рідної мови йде як розшифрування коду. Мало того, мозок людини має ділянки, функціональне призначення яких запрограмоване на майбутнє [3, с. 4]. П. Мовчан стверджує, що зміна мови не може не позначатись на зміні антропологічного типу: зменшується об'єм пам'яті, відповідно зазнають змін і півкулі мозку. Якщо замість 40 найменувань криги у балкарців, чи 30 назв снігу у ненців вживається лише одна – просто «сніг» і просто «крига», то зрозуміло, що це не може не позначитись на всіх параметрах того, чи того генотипу [12, с. 48].

Про роль і значення рідної мови у культурному житті людини та її вихованні говорив свого часу К. Ушинський: «Мова є найживіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, існуючі та майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але є якраз саме цим життям. <...> Ось чому, наприклад, наші західні брати, витерпівши всі різноманітні насильства від іноплеменників, коли це насильство, нарешті, торкнулося мови, зрозуміли, що справа йде вже про життя чи смерть власне самого народу» [17, с. 557]. Розмірковування педагога повністю відповідають сучасним трактуванням про значимість мови як ознаки етносу та складової його культури.

З причин, які продиктовані особливостями культурно-історичного розвитку України (тривалий період бездержавності, несформованість національної інтелігенції як суб'єкта культури, деформація ментального рівня нації), перед українською людиною постає питання про вибір мови і мовлення як вибір національності. Проблема двомовності (використання української і російської мов) в Україні набуває рис *іншомовності* українців – відмова від рідної мови, що у морально-етичному аспекті є порушенням не лише рідномовного обов'язку, а й громадянського, є зрадою і відчуженням, що в особистісному бутті людини обумовлює неідентичність, невідповідність самому собі, а також почуття провини та каяття. Це і є передумова самоорганізації,

впорядкування «хаосу» особистісної і національної культури в «космос» – порядок, гармонію. Державний статус мови як коду національної культури є способом самоорганізації культури – як на рівні її суб'єкта, так і ціннісно-діяльнісного її змісту.

Збереження традиційної культури українців на рівні *повсякденному та освітньо-виховному* актуалізує і дозволить використати її пізнавальний досвід у сучасний процес освіти і виховання.

Чинні на сьогодні документи та директиви у сфері освіти та виховання орієнтують використовувати традиційно-побутову культуру українців у процесі виховання як «пізнання пізнаного» – системи цінностей, знань, умінь і навичок, які упродовж тисячоліть допомагали українській людині зберегти себе і власну спільноту у безперервному цивілізаційному процесі глобалізації та модернізації.

Про збереження і використання національної культури, системи звичаїв і обрядів народу у вихованні на сучасному витку цивілізаційної модернізації сказано у Законі України «Про освіту», в Указі Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року «Про Національну доктрину розвитку освіти», у стратегічному нормативному документі «Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні» (Постанова Президії Академії педагогічних наук України від 01.07.2004 за № 1-7/6-98), «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки».

Узагальнюючи, слід виокремити завдання, визначені у названих документах: це, зокрема, ефективніше використовувати національні традиції, виховувати національну свідомість, любов до рідної землі, родини, свого народу, держави; формувати мовну культуру, сприяти оволодінню і вживанню української мови як духовного коду нації; забезпечувати духовну єдність поколінь, виховувати повагу до батьків, старших людей, турботу про дітей і хворих. Сучасний зміст освіти і виховання в Україні, згідно з Програмою, складає науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва. У зв'язку з цими завданнями зазначено, що патріотизм – це прояв любові до свого народу, поваги до українських традицій, відчуття своєї належності до України, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини, досконале володіння українською мовою. Формування національної самосвідомості передбачає особисту ідентифікацію із своєю нацією, віру в її духовні сили та майбутнє; волю до праці на користь народу; вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку; систему вчинків, які

мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією.

Традиційна культура, відображаючи національний характер народу, його самобутній культурно-історичний шлях, виступає невід'ємним компонентом усієї соціально-філософської, культуротворчої системи національного виховання. Залучення дітей до культурного спадку дає змогу їм практично прилучитися до культурно-історичної спадщини, соціально-культурної діяльності, бути суб'єктом культури, творцем її та продовжувачем традицій своєї родини, роду, народу, поєднати особисті інтереси з родинними, громадськими, державними.

У процесі виховання елементи традиційної культури, зокрема, обрядодійство, можуть бути використані в автентичному вигляді (у довкіллі – у часі і просторі функціонування обрядодійства, зокрема у просторі родини, сім'ї, громади), чи реконструйованому (у навчально-ігрових формах урочної (аудиторної) та позаурочної, позашкільної (позааудиторної) діяльності, науково-пошуковій, краєзнавчій роботі).

Із запровадженням у вищих навчальних закладах України нового нормативного курсу «Історія української культури» проблема вивчення специфіки української етнічної культури (світогляду, ментальності, духовності, сакральних цінностей тощо) набуває не тільки теоретичного, а й прикладного характеру, оскільки «історію культури» треба викладати як культурологічну дисципліну – як «філософію етнокультури», що інтегрується у широкий міжнауковий контекст народознавства<...>Цьому може сприяти теоретико-методологічний та естетичний аналіз ідей, артефактів української культури, їхнє осмислення в контексті філософії етнокультури [7, с. 6-7].

Навчальні плани вищих навчальних закладів України передбачають сьогодні також навчальні курси *варіативної* складової, згідно з якою, за пропозицією і можливостями відповідних кафедр (філософії, культурології, українознавства, етнології, етнографії тощо), можуть бути розроблені і представлені на вибір студентів курси «за вибором» етнокультурологічного спрямування, у змісті яких, на наше тверде переконання, особливе місце має бути відведено народній обрядовості українців та її пізнавальній природі.

Традиційно-побутова культура присутня у загальноосвітній школі у процесі виховання у *навчально-виховних формах* (урочних, позаурочних, позашкільних), у змістовому наповненні курсу за вибором (шкільного компоненту) «Українознавство» («Українське народознавство», «Етнографія України», «Етнологія України») та методико-дидактичному забезпеченні його реалізації.

У дошкільних навчальних установах України пріоритетним є також національне виховання, яке здійснюється за Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». У програмі виокремлено чотири сфери життєдіяльності дитини: «Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам», а реалізація освітньо-виховних завдань особистісного розвитку конкретизована сімома формами активності дитини за сферами діяльності: фізична, соціально-моральна, емоційно-ціннісна, пізнавальна, мовленнєва, художньо-естетична, творча. Програма є культурологічною у своїй основі, будь-яка лінія розвитку актуалізує теоретично-наукові та повсякденні знання про традиційно-побутову культуру українців та їх використання у формах, змісті та методичному забезпеченні навчально-виховного процесу.

Реалізації настанови національного виховання в умовах перехідного українського суспільства, в етнічному складі якого нараховується корінний етнос – українці, а також понад 100 етнічних груп (серед яких росіяни та поляки в Україні становлять найбільш чисельні, а також кримські татари (які проживають в умовах автономії)), може бути здійснена на основі врахування досвіду виховання у середовищі української діаспори.

Українська діаспора з покоління в покоління плекала українську культуру, обрядовість, мову, прагнула зберегти материнські корені та виховати в дітях любов і повагу до своєї етнічної Батьківщини, її історії. Феномен українства виокремився у світі своїми особливостями: належне місце в діяльності української діаспори посідало збереження і вивчення національних духовних цінностей, котрі акумулювали у собі досвід попередніх поколінь та збереглися у мові, традиціях, звичаях. Тому належне місце в освіті української діаспори посідало вивчення у недільних, суботніх школах українознавства національних духовних цінностей, котрі акумулювали у собі досвід попередніх поколінь та збереглися у мові, традиціях, звичаях. Школи українознавства в умовах іноетнічного полікультурного оточення української діаспори послаблювали асимілятивні процеси, дозволили зберегти українцям діаспори національну ідентичність, єдність та згуртованість [13, с. 3].

Українці у діаспоро-меншинному існуванні (у статусі етнічних груп – в Америці, Західній Європі, Росії та ін.) стають на шлях двомовності і зберігають свою етнічність завдяки збереженню рідної мови як культурного коду своєї етнічності. Кожен, хто живе в іноетнічному оточенні або у державі з державною мовою, відмінною від його рідної мови (в Україні – це представники понад 100 етнічних груп) повинен ставати на шлях двомовності: зберігати, шлекати свою рідну

мову і поважати (вивчати і користуватися в мовленнєвій практиці) згідно із Законом державну – українську.

Тільки так можна упорядкувати світ особистісної культури, стати часткою нації, серед якої живеш. І тільки у такий спосіб може існувати нація. Такий вибір є природним, він створює для мови, як культурного коду різних форм культури умови виконувати свою важливу роль у самоорганізації культури. Адже перш за все мова народу виконує формотворчу і впорядковуючу функцію в культурі, забезпечує іманентну (внутрішню) її властивість і здатність самостійно підтримувати, відтворювати чи удосконалювати рівень своєї організації при зміні зовнішніх чи внутрішніх умов існування та функціонування, що спрямоване на збереження цілісності культури, забезпечення її ефективного розвитку.

Збереження національної ідентичності для українців у складних умовах полікультурного простору України та модернізації суспільно-політичного, економічного, культурного життя полягає у реалізації українознавчих вимірів національної школи. Українознавство сприймає, осмислює й оцінює навколишню дійсність як світ буття і діяльності української спільноти, визначає її місце, призначення і «долю» у просторово-часових вимірах, охоплюючи вузлові категорії світогляду: світ, людина, смисл буття (життя і смерть, свобода й необхідність), минуле і прийдешнє, простір та час; форми сприйняття майбутнього: віра і пов'язані з нею мрія, надія, сподівання, людські прихильності; атрибути святості: народ, нація, Батьківщина, Бог [16, с. 11]. Розглядаючи це питання, академік Г. Філіпчук стверджує, що українознавство «не є ідеологією певного класу чи партії, а новою філософією в розбудові молодій Україні, яка повинна стати загальнонаціональною. <...> Філософія українознавства творитиме нову ментальність, яка дасть змогу по-державницькому переосмислювати світову культуру, виводячи суспільство і особистість з орбіти меншовартості. Через національний інтелект, ідею, почуття вона стимулюватиме національний оптимізм народу, коли кожен, незалежно від етнічної приналежності, відчуватиме себе часткою великого національного «Я» [19, с. 7].

Розуміння гносеологічної ролі і значення традиційної культури українців у сучасних культурно-модернізаційних процесах визначає такі її суспільні виховні функції:

1) формування сучасного виховного ідеалу на основі української виховної традиції, що стало стало предметом вивчення у психолого-педагогічній спадщині О. Кульчицького, В. Яніва, Я. Яреми, В. Ярмуся, ін.;

2) соціалізація особистості;

3) виправлення чи вдосконалення сприйняття та розуміння українцями світу-буття-життя та себе в ньому.

Цивілізаційним виміром виховного ідеалу є визнання мети виховання як всебічного і гармонійного розвитку (саморозвитку) особистості, яка завжди вільна у виборі й сама визначає певну систему етнокультурних цінностей, що відповідають її народності, природі та культурі. Узагальнюючи, *виховний ідеал* – це визначене знанням про людину уявлення про *досконалі умови процесу виховання*, метою якого є всебічний і гармонійний розвиток (саморозвиток) вільної у виборі особистості на засадах народності, природовідповідності та культуровідповідності.

Пізнавальна природа традиційної культури забезпечує досягнення виховного ідеалу у процесі спеціально організованого процесу виховання та поза ним. Використання традиційної культури, наповнення навчального і виховного процесу українознавчим змістом повинно допомогти дитині ідентифікувати себе з власним етносом, нацією, зі світом, знати рідну й державну мову, українську культуру, історію України, берегти національні цінності.

В умовах сучасної модернізації суспільного життя українців проблема виховного ідеалу повинна вирішувати корегуючу мету, яка повинна послабити наші національні недоліки, не принижувати наших національних рис і зберігати при цьому певну рівновагу, щоб не втратити нашої етноментальної самобутності. Розуміння і досягнення національного виховного ідеалу, який відповідає світовідчуттю української людини, сприяє збереженню і зміцненню ознаки української національної етнопсихологічної окремішності і самобутності. Ця мета є надзвичайно важливою для нас, адже модернізаційні процеси сьогодення усувають народну традицію на периферію культурного простору, маргіналізують носія її аутентики. Традиційна культура у збереженні своєї пізнавально-виховної природи та простору функціонування зможе протистояти негативним наслідкам сучасного модернізаційного процесу в Україні, зокрема маргіналізації української людини як суб'єкта культури, втраті самобутніх рис етнічної культури, відчуття її самоцінності та самодостатності.

Джерела

1. Дмитренко М. Український фольклор і глобалізація [Електронний ресурс] / Дмитренко М. // Ятрань. – 2010. – Режим доступу : <http://www.yatran.com.ua/articles/328.html>
2. Загарницька І. Духовно-ціннісний вимір становлення особистості / Ірина Загарницька // Вісник Інституту розвитку дитини. – 2011. – № 15. – С. 37-43.
3. Кадомцева Л. Мова, екологія, етнодидактика / Л. Кадомцева, О. Білодід // Мова і духовність нації: Тези доповідей регіональної наукової конференції – Львів, 1989. – С. 4.
4. Карась Анатолій. Національна ідея як чинник громадянської солідарності українського суспільства / Анатолій Карась. // Українська культура: з нових досліджень : Зб. ст. – Львів, 2007. – С. 73-89.

5. Клепко С. Цінності буття і цінності освіти / С. Клепко // Філософські обрії : Наук.-теорет. часопис інституту філософії імені Г. С. Сковороди та Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – К. – Полтава : ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2003. – Вип. 10. – С. 260-271.
6. Культурологія. Краткий тематический словарь. – Ростов н/Д : «Феникс», 2001. – 192 с.
7. Личковах В. А. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В. А. Личковах. – К. : Вид. ПАРАПАП, 2011. – 196с.
8. Лозко Г. Етнологія України : Філософсько-теоретичний та етнорелігійознавчий аспект / Галина Лозко. – [2-е вид., стереотипне]. – К. : «АртЕко», 2004. – 304 с.
9. Масевська Л. М. Етнокультурне виховання: погляд на проблему / Л. М. Масевська // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2005. – №8. – 240 с. – С. 95-98.
10. Марасва У. М. Маркери української культури в епоху глобалізації // Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ої Міжнародної науково-практичної конференції. – Баку – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 2017. – 574-576.
11. Марасва У. М. Символіка народної обрядовості в контексті української традиційної культури // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 155-158.
12. Мовчан П. Мова – явище космічне / Павло Мовчан // Літературна Україна. – 1989. – № 43. – С.46 – 48.
13. Онкович А. Д. Формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. Д. Онкович. – К., 2004. – 20 с.
14. Попов С. М. Трансформація зворотніх зв'язків зовнішнього і внутрішнього світу особистості у ціннісно-смысловий універсум духовності народу / С. М. Попов [Електронний ресурс] // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Філософські науки. – 2011. – Вип. 95. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/filos/2011_95/popov.pdf
15. Рудницька О. П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: Навчальний посібник / О.П. Рудницька. – К. : «ЕксОб», 2000. – 208 с.
16. Усатенко Т. П. Українська національна школа: минуле і майбутнє. Українознавчий вимір / Усатенко Т. П. – К. : Наукова думка, 2003. – 286 с.
17. Ушинский К. Воскресные школы // К. Д. Ушинский. Собрание сочинений: В 11 т. – Т. 2. – Москва – Ленинград: Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1948. – С. 489 – 515. – 655 с.
18. Федь В. Діалог як соціокультурна практика / Володимир Федь // Вісник Львівського університету. Серія: Філософія. – 2009. – Вип. 12. – С. 145-154.
19. Філіпчук Г. Г. Українська етнокультура в змісті національно-загальної та педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04; 13.00.01 «Теорія і методика професійної освіти»; «Теорія і історія педагогіки» / Філіпчук Г. Г. – К., 1996. – 50 с.
20. Філософський словник соціальних термінів / [В. П. Андрущенко, М. І. Бойченко, М. І. Михальченко, Т. В. Андрущенко]. – [3-є вид., доповнене]. – Харків : «Р.И.Ф.», 2005. – 670 с.

Ордіна Лариса Леонідівна

Кандидат педагогічних наук

Білоцерківський національний аграрний університет

3.4. Культуротворчість особистості студента як педагогічний феномен

Сучасна освітня ситуація, що характеризується посиленням культурологічних підстав педагогічної науки і практики, формуванням єдиного загальноєвропейського освітнього простору, прагненням до діалогу культур, потребою в актуалізації педагогічного знання обумовлює тенденцію до «культуроцентричної» організації освіти. На початку XXI ст. понятійний апарат категорії «культуротворчість» формалізувався і певною мірою систематизувався у працях західноєвропейської та української культурософської думки. Завдяки